

Asia: VN/32318/2023

Kansallinen mineraalistrategia

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Rajat Lapin kaivoksille (RLK) ry

LAUSUNTO KANSALLISESTA MINERAALISTRATEGIASTA

Johdanto

Rajat Lapin kaivoksille ry (RLK) on tyytyväinen siihen, että kansalaisjärjestöillä ja kansalaisilla on mahdollisuus antaa lausunto Kansallisesta mineraalistrategiasta. Pidämme strategiaa tärkeänä asiakirjana, joka ohjaa kaivosalan toimintaa Suomessa tulevina vuosina. Koska asiakirjalla on ohjaavaa vaikutusta poliittiseen päätöksentekoon, viranomaisten ja yritysten toimintaan sekä lainsäädäntöön tarkastelemme asiakirjaa kriittisesti niiden kokemusten ja tiedon näkökulmasta, joita olemme saaneet yhdistyksemme toiminta-aikana kaivosyritysten ja viranomaisten toiminnasta ja lainsäädännön riittävydestä ja toimivuudesta.

Huomioita Kansallisesta mineraalistrategiasta

RLK toteaa, että mineraalistrategia ei täytä niitä toiveita, joita siihen on asetettu. Toimintamme aikana olemme todenneet, että kaivostoiminta vaarantaa vakavasti ja pitkäkestoisesti ympäristöä, erityisesti se pilaa ja saastuttaa pohja- ja pintavesiä sekä maaperää ja riippuen kaivosten toteuttamistavasta (avo/tunnelikaivos) myös laajalti ympäröivää luontoa. Kaivosten vesistövaikutukset ulottuvat Lapissa kymmenien tai satojen kilometrien päähän kaivoksesta, koska kaivosten jätevedet lasketaan jokiin, kaivosten pölylaskeumien vaikutukset ulottuvat kymmenien kilometrien päähän kaivoksista avolouhosten osalta.

Lapissa toimivat suuret kaivokset (Kevitsa, Kittilän kultakaivos). Lappiin suunnitellaan lisäksi lukuisia uusia suuria kaivoksia Hannukainen, Ikkari, Rajapalot (5 kaivosta), Pulju (4 kaivosta), Sakatti, Sokli, Suhanko (2 kaivost. Kaikki kaivokset laskevat tai suunnittelevat laskevansa jätevetensä purkupuutilla Kemijokeen ja sen sivujokiin ja/tai Tornio/Muoniojokeen. Mineraalistrategiassa ei oteta huomioon näiden kaivosten kumulatiivisia yhteisvaikutuksia vaan pitäydytään hankekohtaiseen arviointiin.

Kaivosten vaikutukset eivät rajaudu niiden toiminta-aikaan vaan ulottuvat sulkemisen (hylkäämisen) jälkeen satojen vuosien päähän. Nykyisten, toiminnassa olevien kaivosten jäte/sivukivikasojen ja rikastushiekka-alueiden pinta- ja pohjarakenteet on tehty siten, että ne tulevat aiheuttamaan ympäristölle haitallisia vuotoja kymmenien tai satojen vuosien ajan kaivosten sulkemisen jälkeenkin. Mineraalistrategia ei tarjoa välineitä näiden ongelmien estämiseen.

Kaivosten taloudelliset vaikutukset ovat merkittäviä. Ne työllistävät niin kaivostoimintaan suoraan kuin erilaisiin kaivostoimintaan liittyviin toimintoihinkin, rakennus- ja palvelusektorilla. Kaivostoiminta on kuitenkin lyhytaikainen ja luontoa peruuttamattomasti muuttavaa ja tuhoavaa toimintaa. Se myös vahingoittaa muiden, luontoa säästävempien, uusiutuviin luonnonvaroihin perustuvien elinkeinojen (kuten luontomatkailun, ammattikalastuksen, poronhoidon, metsätalouden) toiminta- ja kehitysmahdollisuuksia. Näissä elinkeinoissa työpaikat ovat periaatteessa pysyviä ja niissä on myös kasvupotentiaalia. Mineraalistrategia ei ota huomioon näitä seikkoja arvioissaan kaivosten työllisyysvaikutuksia.

Mineraalistrategiassa ei juurikaan käsitellä kaivosten omistuspohjan vaikutuksia tarkasteltaessa kansantaloudelle saataviin kokonaisuhyötyihin. Lapin suuret kaivokset ovat suurimmaksi osaksi ulkomaisessa omistuksessa, joten niiden tuototkin menevät suurelta osin yhtiöiden ulkomaisille omistajille. Kaivosmineraalivero, jonka avulla hyötyjä olisi mahdollista saada Suomen julkiseen talouteen, on Suomessa hyvin alhainen (0.6 %). Rajat Lapin Kaivoksille ry:n mielestä veron tulee olla metallikaivoksien osalta vähintään 5 prosenttia metallien arvosta, jolloin se olisi kansainvälisesti vertailukelpoisella tasolla. Tulisi harkita myöskin metallikaivoksien kaivosmineraaliveron eriyttämistä siten, että se olisi kullan osalta korkeampi kuin muiden metallien. Kulta ei ole vihreän siirtymän näkökulmasta olennainen metalli vaan se menee lähinnä ylellisyystuotteiden valmistamiseen ja valtioiden kultavarantoihin. Mineraalistrategia ei kiinnitä huomiota näihin seikkoihin ja ongelmiin.

Mineraalistrategiassa lähtökohtana on EUn CRMA asetuksen nopea ja tehokas toimeenpano Suomessa. Tällä tarkoitetaan lähinnä kaivosyhtiöiden toivomia lupaprosessien nopeuttamista ja sääntelyn heikentämistä. Kansalaisjärjestöt toivat mineraalistrategiaa valmistelevissa työryhmissä esiin huolensa siitä, että lupaprosessit ovat jo nyt liian nopeita, kaivosyhtiöiden konsulteilla teettämät YVA-ohjelmat ja -selostukset puutteellisia, kuten myös ympäristö- ja vesilupahakemukset.

Mineraalistrategian tavoite 6.1. Mineraaliosektorista kasvua ja arvonlisää (s. 26) herättää perustavan kysymyksen koko mineraalistrategian taustaoletuksista. Onko loputon kasvu mahdollista rajallisella maapallolla. RLK katsoo, että se ei ole mahdollista.

6.1. tavoitteeseen liittyvä toimenpide: ”Edistetään lupamenettelyjen sujuvoittamista.” ei RLK:n mielestä vastaa lupaprosesseissa havaitsemiimme ongelmiin. Pidämme tärkeänä sitä, että kansalaisjärjestöille ja paikallisille asukkaille sekä heidän edustajilleen taataan asianmukaiset resurssit lupaprosessien laadun valvontaan.

RLK ei hyväksy pyrkimyksiä lupaprosessien nopeuttamiseen ja sääntelyn heikentämiseen vaan pitää keskeisen tärkeänä sääntelyn tiukentamista ja jo olemassa olevien direktiivien, asetusten ja lakien noudattamista. Lisäksi pidämme tärkeänä, että mineraalistrategia ottaa huomioon luonnon- ja ympäristön suojelun kehittämisen kannalta tärkeän lainsäädännön edelleen kehittämisen sekä myös lupa- ja valvontaviranomaisten resurssien turvaamisen. Viimeksi mainittuun asiaan strategiassa viitataan.

RLK esittää, että 6.1. tavoitteeseen liittyvä toimenpide: ”Edistetään lupamenettelyjen sujuvoittamista.” muutetaan muotoon ”Parannetaan lupamenettelyjen laatua ja taataan kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen osallistumismahdollisuudet lupaprosesseihin.”

Mineraalistrategiassa kiinnitetään jonkin verran huomiota kaivosten sosiaaliseen toimilupaan eli kaivosten paikalliseen ja alueelliseen hyväksyttävyyteen (s. 17). Lisäksi siinä mainitaan kaivostoiminnan sosiaalinen ja kulttuurinen vastuu (s. 16). Toisin kuin ympäristön ja luonnon suojelun osalta strategiassa ei kuitenkaan määritellä sitä minkälaisiin standardein tai kriteerein hyväksyttävyyttä mitataan. Strategiassa kerrotaan, että hyväksyttävyyden kehitystä mitataan kyselytutkimuksin (s. 29) mutta ei kerrota, mikä taho näitä tutkimuksia rahoittaa, miten useasti niitä tulisi toteuttaa ja mikä taho niitä toteuttaa. Kyselytutkimusten käyttökelpoisuus tämänkaltaisen tiedon hankkimisessa on laskenut vastaajaprosenttien laskiessa. Kyselytutkimusten lisäksi tulisi mainita haastattelut tiedonkeruun menetelmänä. RLK esittää, että Mittari: Mineraalisektorin toimintojen yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden kehitys kyselytutkimuksilla mitattuna. muutetaan muotoon ”Mineraalisektorin toimintojen yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden kehitys kysely- tai haastattelututkimuksilla mitattuna.”

Strategiassa mainitaan toimenpiteenä otsikon 6.2. ”Vastuullisesti kaikilla kestävyden alueilla” alla seuraavaa (s.30) ”Rakennetaan mineraalialan vastuullisuutta ja vastuullisten teknologioiden ja menetelmien käyttöönottoa edistävä vuoropuhelufoorumi.” Foorumista todetaan seuraavaa: ”Puolueeton toimija kutsuu koolle foorumin, joka tarjoaa kaikille avoimen mahdollisuuden käydä vuoropuhelua avoimesti ja läpinäkyvästi, paikallistuntemus ja -yhteisöt huomioiden. Dialogissa haetaan yhteistä ymmärrystä vastuullisen malminetsinnän ja koko kaivostoiminnan elinkaaren reunaehdoista. Keskusteluissa rakennetaan tilannekuvaa ja tunnistaan kehittämistarpeita. Keskustelua käydään alueellisesti, temaattisesti ja kokonaiskuvaa rakentaen. Päämääränä on vuoropuhelun vahvistamisen lisäksi edistää toiminnan paikallista hyväksyttävyyttä sekä ympäristön huomioimisen vahvistaminen.” RLK pitää tärkeänä tällaisten alueellisten, kaivoskohtaisten keskustelufoorumien perustamista ja sitä, että näihin paikallisiin foorumeihin kutsutaan myös kaivostoiminnan vaikutuksiin kriittisesti suhtautuvien kansalaisjärjestöjen ja elinkeinojen edustajia.

Kuitenkin toivoisimme mineraalistrategiaan tarkennusta siltä osin, mikä taho luetaan puolueettomaksi kokoonkutsujaksi foorumille.

Jos foorumeiden päämääränä on vuoropuhelun ja toiminnan paikallisen hyväksyttävyyden edistäminen sekä ympäristön huomioimisen vahvistaminen, foorumeille tulisi olla myös välineitä edistää hyväksyttävyyttä ja ympäristön huomioimista. Pelkät kahvipöytäkeskustelut eivät siihen riitä, vuoropuhelua nekin voi tuki edistää.

Strategiassa mainitaan useassa kohtaa paikallisyhteisöjen osallisuuden edistäminen, mikä on tärkeää. Mutta se miten tämä toteutetaan, siten että osallisuus on todellista, tulisi yksilöidä ja konkretisoida strategiassa toimiin. Strategian toteutus kunnan kaavoitusvallasta (s. 16) ei riitä kaivosten lähialueiden ja ympäryskuntien asukkaiden huomioimiseen, kuten ei riitä myöskään edellä mainittujen keskustelufoorumien perustaminen. Juha Kotilaisen väitöskirjassa (<https://www.uef.fi/fi/artikkeli/ytm-juha-kotilainen-vaitos-22112024-paikalliset-kaivossopimukset-toisivat-useita-hyotyja>) on analysoitu Sodankylän Kevitsan kaivoksen esimerkin valossa kaivossopimuksen käyttöönottoa eri intressien yhteensovittamisessa. Kaivossopimukseen liittyy muun muassa yhteistoiminnallinen vesistöseuranta, joka tulisi ottaa käyttöön kaikissa kaivoksissa, mm Terrafamessa. Mineraalistrategiassa ei ole otettu huomioon tätä innovaatiota eikä juuri mitakaan yhteiskuntatieteellisen kaivostutkimuksen tuloksia.

Strategiassa viitataan ylikulutukseen yhtenä tekijänä, joka kasvattaa metallien kysyntää. Kulutuksen hidastaminen ja jopa kulutustason aleneminen on strategian mukaan asetettu YK:n ja OECD:n asiakirjoissa tavoitteeksi. Mineraalistrategiassa ei ole kuitenkaan asetettu tavoitteita kulutuksen hillitsemiseksi puhumattakaan sen pienentämisestä, lukuunottamatta kiertotalousratkaisujen käyttöönottoa (s. 29). Yhtenä kiertotalouden esimerkkinä strategiassa esitetään sivu- ja jättekivien hyödyntämiseen esimerkiksi rakentamisessa. Tässä yhteydessä ei oteta huomioon sitä, että nämä sivukivet ovat usein vaarallista jätettä muun muassa niihin sisältyvien rikkiyhdisteiden vuoksi. Kaivoksien sijaintia kaukana kaupungeista ja liikenneväylyistä ehkäisee niiden taloudellisesti järkevää hyödyntämistä ainakin Lapissa.

Mineraalistrategiassa ei oteta kokonaisvaltaisesti huomioon sitä, että kaivostoiminta tapahtuu yhteiskunnassa. Kaivostoiminnalla on laajoja talouteen, kulttuuriin, politiikkaan ja yhteisöjen rakenteeseen kohdistuvia seurauksia. Se ei aiheuta pelkästään teknologisia tai ympäristöön liittyviä vaan myös sosiaalisia, kulttuurisia ja poliittisia ongelmia, joita ei voi ratkaista yksistään teknologisilla eikä edes ympäristönsuojelullisilla toimilla. Kaivostoiminnan yhteiskunnallisten vaikutusten ja sen aiheuttamien ongelmien selvittäminen edellyttää yhteiskuntatieteellistä tutkimusta, joka on strategiassa sivuutettu lähes täysin lukuunottamatta kauppatieteitä (s.20).

Osa Suomeen sijoittuvista tai tänne suunnitelluista kaivoksista sijaitsee valtakunnan rajojen läheisyydessä. Kaivosten aiheuttamat ongelmat ylittävät valtakunnan rajat. Näitä ylirajaisia ongelmia ei käsitellä strategiassa, vaikka siinä tavoitteena on tarkastella mineraaliklusteria kansainvälisestäkin näkökulmasta.

Strategiassa mainitaan, että kaivostoiminta voi tulevaisuudessa suuntautua suojelualueille (Natura. Soidensuojelu, Metsiensuojelu ym) ja muille herkille alueille. Tosiasiassa kaivostoiminta suuntautuu jo nyt esimerkiksi Natura ja soidensuojelualueille (Sakatti, Rajapalot). Mineraalistrategian toimenpide-ehdotuksissa ei oteta huomioon näiden alueiden suojelun keskeistä merkitystä luontokadon ehkäisemisessä. RLK edellyttää, että suojelualueiden jättäminen kaivostoiminnan ulkopuolelle kirjataan mineraalistrategiaan.

RLK toteaa tyytyväisenä, että EUn ainoan alkuperäiskansan saamelaisten oikeudet on otettu huomioon strategiassa. Pidämme tärkeänä sitä, että saamelaisten oikeuksia edelleen vahvistetaan myös suhteessa kaivostoimintaan Saamelaiskäräjien esittämillä tavoilla. RLK hyväksyy toimenpiteen: "Varmistetaan saamelaisten oikeuksien toteutuminen mineraalialan hankkeissa." (s. 30)

Lopuksi

RLK katsoo, että Mineraalistrategian keskeinen jännitteet, joita ei ole strategiassa eksplikoitu, vallitsevat kaivosteollisuuden tarpeiden ja etujen, ympäristön ja luonnon suojelun sekä yhteiskunnan eri toimijoiden tarpeiden ja etujen välillä. Strategiassa tämä jännite on peitelty kestävyys ja vastuullisuus retoriikan avulla. RLKn näkemys on se, että kestävä ja vastuullinen kaivostoiminta ei ole mahdollista niillä ehdoilla, joilla sitä nyt harjoitetaan. Pääsyyinä tähän on kaivostoiminnan ja -teollisuuden ympäristövihamielisyys, mikä juontaa juurensa kaivosyhtiöiden taloudellisen voiton tavoittelusta, mikä taas kumpuaa kaivosyhtiöiden omistajien tuottotavoitteista. Kaivosteollisuus on ymmärtänyt sen, että ympäristön ja luonnonsuojelun laiminlyöminen tuottaa yhtiöille mainehaittaa, kuten Talvivaaran esimerkki hyvin osoittaa, mikä vaarantaa niiden toiminnan yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden ja siten jatkuvuuden.

Strategian keskeiset ongelmat tiivistyvät sen missiossa ja visiossa, joita luonnehtii kapea teollinen näkökulma (s.6). Mission keskeinen lähtökohta on "Mineraalivarantojen kestävä hyödyntäminen",

joka on ristiriita itsessään. Mineraalivarannot ovat uusiutumaton luonnonvara, mistä seuraa se, että kun ne on kerran kaivettu, ne on lopullisesti menetetty. Miten tätä voi pitää kestäväenä? Mineraalistrategiaa luonnehtii myös lyhytjänteisyys, mikä on osittain ymmärrettävää, koska strategian kattama aika ulottuu vain vuoteen 2040. Toisaalta se ei kuitenkaan ole ymmärrettävää, koska kaivostoiminnan sosiaaliset, ympäristö ja taloudelliset vaikutukset ulottuvat kymmenien tai satojen vuosien päähän. Näistä pitkäkestoisista vaikutuksista strategiassa mainitaan kaivosten vaikutukset maisemiin (s.8), mutta ei niiden vaikutuksia vesistöihin, maaperään, yhdyskuntiin, paikallisten asukkaiden luonnonkäyttömahdollisuuksiin, kestäviin elinkeinoihin jne.

Strategiassa todetaan kaivostoiminnan edistävän tasapainoista alueellista kehitystä. Lapin rooli on kuitenkin olla raaka-aineen ja energian lähde. Kaivostoiminta on lyhytaikaista ja se vahingoittaa maata, vesistöjä ja ihmisten elinmahdollisuuksia. Se vahingoittaa myös uusiutuviin luonnonvaroihin perustuvien kestävien elinkeinojen kehittymistä.

Mineraalistrategia on laadittu Ihmiskeskeisestä näkökulmasta. Siinä ei oteta huomioon kaivostoiminnan luontokatoa edistäviä vaikutuksia, eikä sen vaikutuksia muiden eliöiden kuin ihmisten oikeuksiin. Myöskään kaivostoiminnan vaikutuksia jokien (<https://www.cbc.ca/documentaries/the-nature-of-things/this-pristine-canadian-river-has-legal-personhood-a-new-approach-to-conserving-nature-1.7100728>), metsien, vaarojen ja tuntureiden ja niiden eliöyhteisöjen oikeuksiin ei oteta huomioon.

Hämmästyttävää on myös, että mineraalistrategiassa on koko lailla ohitettu kaivostoiminnan aiheuttamat paikalliset vaikutukset yhdyskuntarakenteeseen, ihmisten terveyteen, kaivostyöntekijöiden terveyteen mukaan lukien lisääntymisterveyteen.

Strategiassa on puututtu joihinkin keskeisiin ympäristön kannalta merkittäviin kaivostoiminnan aiheuttamiin uhkiin ja ongelmiin, mutta yleisenä tavoitteena näyttää olevan pikemminkin ongelmien lakaiseminen maton alle kuin niiden eksplikoiminen ja ratkaiseminen. Strategiassa esitetään mm. että vaarallisten jätteiden aiheuttamat kustannukset ovat kahden toimintansa lopettaneen kaivoksen osalta olleet veronmaksajille 140 miljoonaa E (s. 15). Nämä kaivokset ovat kuitenkin olleet suhteellisen pieniä nykyisiin Pohjois-Suomessa toiminnassa oleviin tai suunnitteilla oleviaan kaivoksiin verrattuna. Strategiassa ei esitetä mitään realistisia arvioita siitä, mitä nykyisten kaivosten vaarallisten jätteiden aiheuttamien ympäristöongelmien ratkaiseminen tulee maksamaan, jolloin strategian lupaukset kaivostoiminnan myönteisistä taloudellista vaikutuksista eivät ole realistisia.

Rovaniemellä RLK hallitus 25.11. 2024

Plsta

Vesa Puuronen

Puheenjohtaja

Puuronen Vesa
Rajat Lapin kaivoksille ry